

Кравцова Л.І.,
*к.е.н., доцент, Державний економіко-технологічний університет
транспорту, м. Київ*

Сологуб С.М.,
*к.е.н., доцент, Державний економіко-технологічний університет
транспорту, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ДЕРЖАВНОЇ АКЦІОНЕРНОЇ КОМПАНІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті узагальнено основні законодавчі та нормативно-правові акти, якими регулюються процеси реформуванням державної власності. Окреслено послідовність кроків при створенні державної акціонерної компанії. Розглянуто особливості формування статутного капіталу ДАК.

An article generalizes main legislative and legal acts, which regulate processes of state property reforming. It describes the sequence of steps (acts) during creation of state stock association. An article examines features of forming of the chartered capital.

Постановка завдання. Залізничний транспорт є однією із базових галузей економіки, стабільне та ефективне функціонування якої є необхідною умовою для національної безпеки і цілісності держави, підвищення рівня життя населення.

Актуальність проблеми. Формування ринкових відносин як стратегічного напрямку розвитку економіки України передбачає нагальну потребу реформування галузі. При виконанні поставленого завдання досить актуальним представляється дотримання процедур реформування, відповідно до чинного законодавства.

Аналіз напрацювань з цієї проблеми. В Україні вже багато років проводиться робота з роздержавлення майна, але віддаючи належне законодавчим та урядовим структурам, які розробили та прийняли цілу низку нормативно-правових актів для виконання цього завдання, варто зауважити, що в наукових колах дослідженню та систематизації цих процесів приділяється незначна увага.

Мета статті. Підсумовуючи вищевикладене, зазначаємо, що в цій статті зроблено спробу узагальнити та упорядкувати велику кількість законодавчих актів, пов'язаних із процесом реформування державної власності, та окреслити послідовність кроків при виконанні задач роздержавлення з метою усунення ускладнень при створенні прозорої процедури в ході корпоративних перетворень.

Основний матеріал. Оптимізація обраних стратегічних ініціатив може бути досягнута шляхом вибору корпоративної моделі організації діяльності державних підприємств шляхом створення асоціацій, корпорацій, концернів, холдингових компаній тощо.

Як зазначається у концепції реформування залізничної галузі, на базі Укрзалізниці, залізниць, підприємств, установ та організацій галузі прийнято рішення про створення державної акціонерної компанії (ДАК), 100 відсотків акцій якої належатимуть державі.

Одним із важливих напрямів роботи при акціонуванні є формування статутного капіталу новоствореної компанії.

Процедура здійснення цього процесу в межах чинного законодавства регулюється значною кількістю нормативно-правових документів.

Порядок та послідовність кроків з визначення розміру статутного капіталу акціонерної компанії при корпоратизації регулюються Методикою оцінки майна, що затверджена постановою Кабінету Міністрів № 1891 від 10.12.2003 р.

Згідно з постановою, з цією метою складається Акт оцінки цілісного майнового комплексу, вихідні дані до якого беруться з передавального балансу.

Передавальний баланс, всоєю чергою, формується на підставі даних зведеного акту інвентаризації, яка проводиться за рішенням уповноваженого органу управління.

Передавальний баланс підприємства – баланс підприємства, складений на дату оцінки відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку за результатами інвентаризації, в якому, у випадку акціонування підприємства, зазначається переоцінена вартість необоротних активів.

Послідовність кроків з інвентаризації майна при акціонуванні.

1. Інвентаризаційна комісія утворюється органом, уповноваженим управляти державним майном.

2. Представники органу, уповноваженого управляти державним майном, до складу комісії не включаються.

3. Інвентаризація майна проводиться у два етапи: попередня та повна інвентаризація.

4. Відповідальність за правильність проведення інвентаризації, своєчасність подання та достовірність її результатів покладається на голову інвентаризаційної комісії та її членів.

5. Орган, уповноважений управляти державним майном, назначає дату попередньої інвентаризації необоротних активів з метою складення їх основного переліку та дати оцінки.

6. Дата попередньої інвентаризації необоротних активів встановлюється на будь-яке число місяця, яке передує даті оцінки, з метою складення їх основного переліку для проведення незалежної оцінки, по якій необоротні активи будуть включені до передавального балансу.

7. Повна інвентаризація майна підприємства призначається на кінець останнього дня місяця, що встановлений згідно з рішенням органу, уповноваженого управляти державним майном підприємства, яке підлягає акціонуванню. Дата повної інвентаризації співпадає з датою оцінки.

8. Не більше ніж за 15 календарних днів від початку попередньої інвентаризації, але не пізніше ніж за 10 календарних днів до дати оцінки проводиться попередня інвентаризація необоротних активів та затвердження її результатів, оформлених у перелік необоротних активів № 1, органом, уповноваженим управляти державним майном.

9. Матеріали попередньої інвентаризації (зведений акт № 1 та перелік необоротних активів № 1) подаються державному органу приватизації у термін, що не перевищує 26 календарних днів від дати оцінки.

Процедура проведення попередньої інвентаризації відбувається з метою проведення незалежної оцінки необоротних активів суб'єктом оціночної діяльності.

Відбір суб'єкта оціночної діяльності та укладення з ним договору на оцінку майна здійснюється державним органом приватизації на конкурентних засадах у триденний строк, але не пізніше ніж за п'ять днів до дати оцінки.

1. На другому етапі проводиться повна інвентаризація, яка передбачає інвентаризацію інших активів та зобов'язань, складення додаткового переліку необоротних активів за наслідками уточнення інвентаризаційною комісією результатів попередньої інвентаризації необоротних активів на дату оцінки (перелік необоротних активів № 2).

2. Матеріали повної інвентаризації та перелік необоротних активів № 2 подаються комісії з корпоратизації з метою їх роз-

гляду та схвалення у термін, що не перевищує 20 календарних днів від дати оцінки.

3. Протягом 5 днів комісія з корпоратизації схвалює протокольним рішенням, а керівник органу, уповноваженого управляти державним майном, затверджує матеріали повної інвентаризації (зведений акт № 2 та перелік необоротних активів № 2), які подаються до державному органу приватизації у термін, що не перевищує 25 календарних днів від дати оцінки.

4. Крім зведеного акта до матеріалів інвентаризації майна додаються, оформлені в установленому порядку, інвентаризаційні описи та інші матеріали інвентаризації, а також матеріали, що підтверджують вжиття максимально можливих заходів, згідно із законодавством, щодо стягнення з дебіторів простроченої заборгованості (у тому числі сумнівної та безнадійної), довідка з підтвердними документами щодо списання, продажу, передачі в оренду, до статутних фондів господарських товариств майна (у тому числі основних засобів), довідка про вибуття необоротних активів за період від дати включення до переліку підприємств, що підлягають корпоратизації до дати оцінки, інші додаткові матеріали на вимогу комісії з корпоратизації або органу, уповноваженого управляти державним майном, довідка щодо врегулювання інвентаризаційних різниць, виявлених під час інвентаризації.

Процес інвентаризації регулюється, по-перше, Інструкцією з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 11 серпня 1994 р. № 69, яка визначає загальні засади інвентаризації, відповідно до Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в Україні, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 250 від 03.04.1993 р., а, по-друге, – Положенням про інвентаризацію майна державних підприємств, що приватизуються (корпоратизуються), а також майна державних підприємств та організацій, яке передається в оренду (повертається після закінчення терміну дії договору оренди або його розірвання), затверджене Кабінетом Міністрів України від 2 березня 1993 р. № 158, та Методикою оцінки майна, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1891, якими визначаються особливості інвентаризації.

У процесі проведення інвентаризації необхідно додатково проводити роботу з виділення переліку майна, що не включається до статутного капіталу ДАК.

До майна, що не включається до статутного капіталу, належить:

– **Майно, що не підлягає приватизації, в т. ч.:**

1. Об'єкти, що мають загальнодержавне значення.
2. Об'єкти, діяльність яких забезпечує соціальний розвиток, збереження та підвищення культурного, наукового потенціалу та духовних цінностей.

3. Об'єкти, які забезпечують життєдіяльність держави в цілому.

Дія вищенаведених заходів регулюється низкою нормативно-правових документів.¹

– **Державний житловий фонд, що обліковується на балансі підприємства, в т. ч.:**

1. Житлові будинки.
2. Окремі квартири.
3. Гуртожитки.

Дія вищенаведених заходів регулюється низкою нормативно-правових документів.²

– **Об'єкти, що обліковуються на балансі підприємства і належать до таких, які мають особливий режим приватизації, а саме:**

1. Довгострокові фінансові інвестиції.
2. Об'єкти незавершеного будівництва.
3. Об'єкти соціально-побутового призначення.

Дія вищенаведених заходів регулюється низкою нормативно-правових документів.³

Після того, як на підприємствах визначається із переліком майна, що не включається до статутного капіталу компанії, інвентаризаційна комісія проводить основну роботу з інвентаризації.

До основних завдань інвентаризації майна належать:

1. Виявлення фактичної наявності всіх видів активів, що обліковуються на балансі.

2. Встановлення відповідності основного призначення фактично наявних активів їх опису в інвентаризаційних картках (інвентарний номер, виготовлювач, рік випуску, первісна вартість, термін корисного використання, наявність відновлювальних ремонтів тощо).

3. Встановлення лишку або нестачі активів.

4. Виявлення майна, що непридатне до експлуатації і не підлягає відновленню.

І. Виявлення фактичної наявності активів відповідно до даних бухгалтерського обліку.

Заходи щодо відображення розходжень у фактичних і бухгалтерських даних:

1. У разі виявлення невідповідності залишкової вартості об'єктів основних засобів їх ринковій вартості проводиться **переоцінка за справедливою вартістю** усієї групи основних засобів, до якої належать ці об'єкти.

2. При виявленні придатних до використання об'єктів основних засобів, залишкова вартість яких дорівнює нулю, інвентаризаційною комісією оформляється пропозиція про визначення їх **справедливої або ліквідаційної вартості**.

Дія вищенаведених заходів регулюється низкою нормативно-правових документів.⁴

II. Виявлення майна, що не обліковане на балансі підприємства.

При виявленні майна, що не оприбутковане, йдеться про об'єкти як в матеріальній, так і в нематеріальній формі.

До об'єктів у матеріальній формі включається рухоме та нерухоме майно.

За стандартами бухгалтерського обліку до нерухомості належать земельні ділянки, незавершене будівництво, будівлі, споруди та передавальні пристрої. Ідентифікація рухомих речей відбувається за наступною класифікацією: обладнання, наземні, водні та повітряні транспортні засоби, товарно-матеріальні цінності, незавершене виробництво тощо.

У процесі виробничої та комерційної діяльності на підприємстві також виникає необхідність у використанні засобів, що в силу своєї специфіки носять нематеріальний характер – це і певні знання виробництва продукції в умовах, відмінних від умов конкурента, і різноманітні ліцензії, авторські права, контракти, секретні технології, патенти, дозволи, майнові права, що дають можливість займатися тим або іншим бізнесом і дозволяють збільшувати доходи у разі їх наявності. Такі засоби отримали назву нематеріальних активів.

У законодавчих і нормативно-правових актах України поняття “нематеріальний актив” отримало такі тлумачення:

Об'єкти оцінки у нематеріальній формі – об'єкти оцінки, які не існують у матеріальній формі, але дають змогу отримувати певну економічну вигоду. До об'єктів у нематеріальній формі належать фінансові інтереси (частки, паї, акції), опціони, інші цінні папери та їх похідні, векселі, дебіторська, кредиторська заборгованість тощо), а також інші майнові права.⁵

Нематеріальний актив – об'єкти інтелектуальної, в тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані у порядку, встановленому відповідним законодавством, об'єктом права власності платника податку.⁶

Нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований (відокремлений від підприємства) та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам.⁷

Види нематеріальних активів:

1. Права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище).

2. Право користування майном (земельною ділянкою, приміщенням).

3. Право на комерційне позначення (на торговельні марки, фірмове найменування).

4. Право на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, захист від недобросовісної конкуренції тощо).

5. Авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для ЕОМ, компіляції даних (бази даних), виконання фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо).

6. Незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи.

7. Інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Заходи щодо майна, що не було оприбутковане на підприємстві:

1. Інвентаризаційною комісією складається протокол про їх виявлення.

2. **За справедливою вартістю** це майно оприбутковується і зараховується на результати господарської діяльності підприємства.

Дія вищенаведених заходів регулюється низкою нормативно-правових документів.⁸

III. Встановлення нестачі цінностей.

Заходи щодо усунення нестачі цінностей:

1. Втрата цінностей у межах встановлених норм природного збитку списується на витрати виробництва і обігу після покриття нестач за рахунок лишків з пересортиці.

Об'єкти прав інтелектуальної власності

2. Наднормативна нестача цінностей, а також втрати від їх псування відшкодовуються винними особами, або, у випадку виявлення зловживання, відповідні матеріали надаються до правоохоронних органів.

3. Для визначення вартості нестачі цінностей їх розмір визначається відповідно до оцінки, встановленої згідно з чинним законодавством для обчислення шкоди від розкрадання, нестачі, знищення та псування матеріальних цінностей **(За ринковими цінами)**.

4. Списання вартості наднормативної нестачі ТМЦ відповідно чинного законодавства.

Інструкцією з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 11 серпня 1994 р. № 69.

Дія вищенаведених заходів регулюється низкою нормативно-правових документів.⁹

IV. Виявлення майна, що непридатне до експлуатації

Здійснення заходів з майна, що непридатне до експлуатації, в тому числі,

– за основними засобами:

1. Включення до окремого інвентаризаційного списку.

2. Здійснення списання за згодою органа управління, до якого входить підприємство, та у відповідності з процедурою списання, визначеною уповноваженим органом управління.

3. **Проведення незалежної оцінки**, придатних до експлуатації, підприємством окремих вузлів, деталей, агрегатів, матеріалів тощо та їх оприбуткування.

Дія вищенаведених заходів регулюється низкою нормативно-правових документів.¹⁰

– за незавершеним будівництвом:

1. Складання підприємством акта про припинення будівництва.

2. Прийняття рішення про ліквідацію об'єкта незавершеного будівництва міністерством або відомством, до сфери управління якого відноситься підприємство.

3. Отримання погодження від органів приватизації на ліквідацію об'єкта незавершеного будівництва та списання витрат на нього.

4. Списання об'єкта незавершеного будівництва з балансу, яке здійснюється відповідно до чинного законодавства.

5. **Проведення незалежної оцінки** матеріалів, що отримані від розбирання об'єкта незавершеного будівництва, та їх оприбуткування.

Дія вищенаведених заходів регулюється низкою нормативно-правових документів.¹¹

На підставі даних повної інвентаризації, що затверджена органом, уповноваженим управляти державним майном, складається передавальний баланс підприємства.

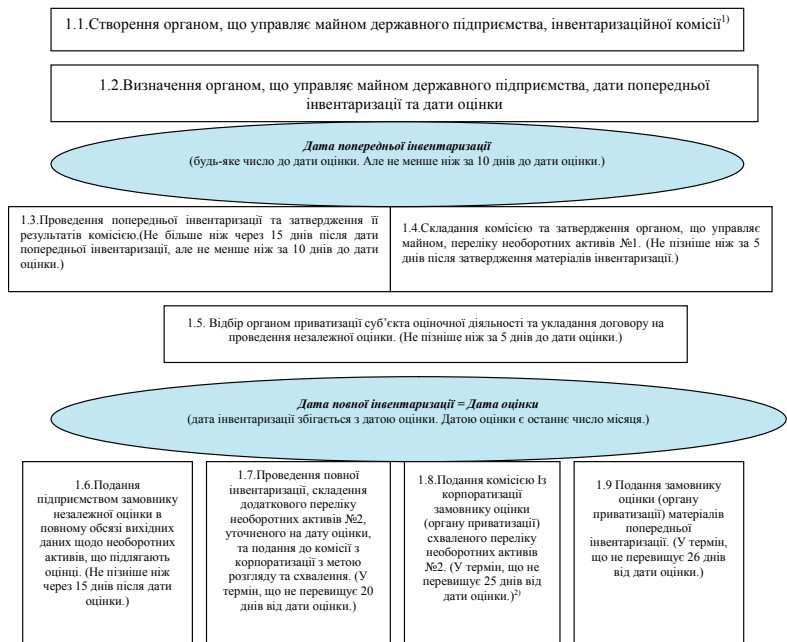
Дані передавального балансу підтверджуються аудиторською фірмою. Метою аудиторської перевірки є підтвердження правильності ведення бухгалтерського обліку підприємства на дату оцінки, складення передавального балансу на дату оцінки за результатами переоцінки необоротних активів підприємства.

Процедура визначення розміру статутного капіталу державної акціонерної компанії ґрунтується на даних передавального балансу, в основу якого покладено результати інвентаризації підприємств.

Схематичне зображення процедури формування статутного капіталу ДАК

І. Проведення інвентаризації майна державного підприємства в два етапи:

(Розділ II. Методики оцінки майна)

II. Визначення розміру статутного капіталу державної акціонерної компанії **(Розділ IV. Методики оцінки майна)**

Проведення незалежної оцінки

2.1. Подання органом приватизації у комісію з корпоратизації матеріалів незалежної оцінки з метою надання їх підприємству для складання передавального балансу. (У термін, що не перевищує 48 днів від дати оцінки.)

2.2. Складання підприємством передавального балансу на дату оцінки і подання його разом з висновками аудиторської перевірки до комісії з корпоратизації. (У термін, що не перевищує 52 дні від дати оцінки.)

2.3. Складання комісією з корпоратизації Акту оцінки майна, подання для рецензування до державного органу приватизації та затвердження за результатами рецензування керівником цього органу. (У термін, що не перевищує 55 днів від дати оцінки.)¹⁾

1) До складу інвентаризаційної комісії не входять представники органу, що управляє майном, та державних органів приватизації.

2) У разі несвоєчасного подання підлягають поверненню з метою призначення нової дати оцінки.

3) Здійснюється протягом 2-х місяців від дати оцінки. У разі неможливості затвердження з поважних причин термін може бути продовжено, але не більш ніж на 45 календарних днів.

Форма Акту оцінки майна є типовою і затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1891 від 10.12.2003 р.

Визначення розміру статутного капіталу акціонерної компанії є матеріальним і фінансовим підґрунтям для правової легітимізації новоствореної ДАК та запровадження подальшої господарської діяльності.

Процес юридичного оформлення правового статусу ДАК та процедура проведення емісії його акцій є предметом для наступних теоретичних узагальнень.

Література

1. Закон України „Про приватизацію майна державного підприємства“ від 04.03.1992 р. № 2163-ХІІ.

2. Закон України „Про приватизацію державного житлового фонду“ від 19.06.1992 р. № 2482-ХІІ, Закон України „Про приватизацію майна державних підприємств“ від 04.03.1992 р., п. 2163-ХІІ, Закон України „Про передачу об’єктів права державної та комунальної власності“ від 03.03.1998 р., № 147/98-ВР.

3. Закон України „Про приватизацію майна державних підприємств“ від 04.03.1992 р., № 2163– XII, Закон України „Про передачу об’єктів права державної та комунальної власності“ від 03.03.1998 р., №147/98-ВР, Закон України „Про особливості приватизації об’єктів незавершеного будівництва“ від 14.09.2000 р., № 1953-III, Порядок внесення в статутні фонди ВАТ, що створюються в процесі приватизації, і вилучення з них фінансово-майнових активів підприємства, затверджений наказом ФДМ України від 16.02.1997 р., № 235.

4. Закон України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні“, від 12.07.2001 р., № 12658-III, Положення (стандартом) бухгалтерського обліку 7 „Основні засоби“, затвердженим наказом Міністерства фінансів України, від 27.04.2000 р., № 92, Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 11 серпня 1994 р. № 69.

5. Національний стандарт № 1 „Загальні засади оцінки майна і майнових прав“ від 10.09.03 р. № 1440.

6. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємств“ (ст.1), 22.05.97 р. № 283/97-ВР.

7. Наказ Міністерства фінансів України „Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 „Нематеріальні активи“ (Положення, п. 4), від 18.10.99 р. № 242.

8. Закон України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні“, від 12.07.2001 р. № 12658-III, Постанова КМУ Про затвердження Національного стандарту № 4 „Оцінка майнових прав інтелектуальної власності“ від 03.10.2007 р. № 1185, Інструкція з інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 11 серпня 1994 р. № 69, Положення про інвентаризацію майна державних підприємств, що приватизуються (корпоратизуються), а також майна державних підприємств та організацій, яке передається в оренду (повертається після закінчення терміну дії договору оренди або його розірвання), затверджене Кабінетом Міністрів України від 2 березня 1993 р. № 158, Порядок визначення оціночної вартості об’єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік, затверджений наказом ФДМ України від 13.12.2005 р., № 3162.

9. Закон України „Про визначення розміру збитків завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей“ від 06.06.1995 р., № 217195-ВР, Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затвер-

джений постановою Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 р., № 116, Положення про інвентаризацію майна державних підприємств, що приватизуються (корпоратизуються), а також майна державних підприємств та організацій, яке передається в оренду (повертається після закінчення терміну дії договору оренди або його розірвання), затверджене Кабінетом Міністрів України від 2 березня 1993 р. № 158.

10. Господарський кодекс України, Закон України „Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні“ від 12.07.2001 р., № 12658-III, Відомчі Інструкції (Положеннями, що приймаються з галузі тощо).

11. Положення про інвентаризацію майна державних підприємств, що приватизуються (корпоратизуються), а також майна державних підприємств та організацій, яке передається в оренду (повертається після закінчення терміну дії договору оренди або його розірвання), затверджене Кабінетом Міністрів України від 2 березня 1993 р. № 158, Порядок списання витрат по об'єктах незавершеного будівництва, що ліквідуються, затверджений наказом Міністерства статистики України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Державного комітету у справах містобудування і архітектури, від 28.09.1995 р., № 243/150/156/195.